

Decoratie als 'bron' van informatie

Bij archeologisch onderzoek wordt meestal aardewerk gevonden. Vaak heel gewoon maar soms bijzonder, zoals deze fraai gedecoreerde kan met de naam Pelipus Lomoent. Wie was deze man en waarom liet hij kannen voorzien van zijn eigen wapen?

door EVELYN SCHEEPSMA

RAEREN

Op de planken van het Centrum voor Archeologie staat een kan waarvan alleen bekend is dat deze gevonden is in Amersfoort. Het betreft een steengoed kruik afkomstig uit het Rijnland, waar eeuwenlang zeer hard gebakken aardewerk is gemaakt. De decoratie bestaat uit een drietal gelijke medaillons en halsversiering. De randtekst luidt: PELIPUS • LOMOENT • D • ZO • W • H • END • IOEHENNA • BUCK • SIN • HUSFRAU • (Pelipus Lomoent, drost te Walhorn, en Joehenna Buck zijn vrouw). De naam Lomoent leidde uiteindelijk naar Raeren; thans een Duitstalige gemeente in België die bekend is als pottenbakkerscentrum. Hier werd steengoed gemaakt in de Middeleeuwen en de eeuwen erna. Kenmerkend is vooral de wijze van versiering. Raerener kannen waren bijzonder populair en werden vanaf de tweede helft van de

16e eeuw op grote schaal geëxporteerd vanwege hun mooie decoratie: aanvankelijk stads-, land- en familie-wapens, later ook medaillons met religieuze of profane motieven.

Rechts: De burcht te Raeren, nu het Pottenbakkersmuseum.

Links: medaillon met het wapen, zoals ook afgebeeld op de tekening boven.

In het midden van de 14e eeuw werd in Raeren een burcht gebouwd. Over de naam van de landsheer die deze liet bouwen bestaat geen duidelijkheid. Wél is er een lijst waarin de bekende eigenaars staan vermeld. Toeval of niet: hierin wordt de naam genoemd van niemand minder dan de eigenaar/opdrachtgever van de in Amersfoort gevonden kan.

Philipp von Lomont en zijn echtgenote Johanna Buck von Aachen hebben tussen 1583 en 1607 in het kasteel van Raeren gewoond. Tijdens hun verblijf is het grondplan van de oorspronkelijke burcht aangepast. Toen eind 16e eeuw het gehele keukengebouw in vlammen opging liet

Philipp het gebouw vergroten. De huidige keuken liet hij bouwen op een gedeelte van de gracht, dat werd opgevuld met scherven uit omringende pottenbakkerwerkplaatsen. Philipp was *drost* van de hoogbank Walhorn, waar destijds ook het dorp Raeren toe behoorde; hij overleed in het jaar 1607. In 1960 kwam het historische kasteel in handen van de gemeente Raeren en sinds 1963 huist hier het Pottenbakkersmuseum Raeren. Sinds 2007 behoort het Raerens steengoed en daarmee ook het Pottenbakkersmuseum met zijn collecties tot het Europees Cultureel Erfgoed.

HERALDIEK

Om iets meer kijk op een familiewapen te hebben, eerst een tipje van deze 'heraldiek-sluier'.

Een meerderheid is het er tegenwoordig over eens dat het ontstaan van de heraldiek op militaire grondslag berust. Omdat de strijdende partijen door het dragen van gesloten helmen onherkenbaar waren, moest elke ridder zijn eigen teken op het wapenschild afbeelden. Hierdoor kon men in de strijd vriend van vijand onderscheiden. Aanvankelijk werden vrij eenvoudige geometrische vormen (herautstukken) op het schild aangebracht. Tot omstreeks 1300 werd met een wapen louter het schild bedoeld. Pas later werden daar de helm met dekkleden aan toegevoegd; een dekkleed was eigenlijk niet meer dan een doek die de drager van de metalen helm moest beschermen tegen de warmte van de zonnestralen.

De uitvinding van het buskruit had grote gevolgen voor de traditionele verdedigingstechnieken. De invoering van

De gerestaureerde kan.

BRONNEN

■ Hermann Friedrich Macco, *Aachener Wappen und Genealogien* (Aachen 1907)

■ Honoré Rottier en Marc Van de Cruys, *Heraldiek. Wapens kennen en herkennen* (Leuven 2004)

■ De toevoeging van Aachen was aanleiding om vanuit deze plaatsbepaling meer informatie te vergaren. Dankzij de medewerking van Ralph Mennicken (Töpfereimuseum Raeren) en het gemeentehuis van Aken werden aanvullende gegevens verkregen.

Evelyn Scheepsma is vrijwilliger bij het Centrum voor Archeologie, gemeente Amersfoort.

vuurwapens betekende in feite het einde van het gebruik van schilden door strijdende ruiters. Omdat de heraldiek echter al zo diep in de samenleving was ingeburgerd bleef ze voortleven; niet meer volgens de regels van het slagveld, maar volgens die van de kunstzinnige heraldiek. En hiermee zijn we weer terug bij de Amersfoortse kan, waar het familiewapen Lomont-Buck zuiver decoratief is toegepast.

LOMONT-BUCK

De op de kan toegepaste decoratie in de vorm van medaillons betreft een alliantiewapen van de families Lomont en Buck. Door het wapen van de echtgenoot met dat van de echtgenote te combineren wordt meer informatie over de voorouders verkregen: zo waren Johanna Buck von Aachens voorzaten raadslid en burgemeester van de stad Aken. Vaak werden alliantiewapens samengesteld omdat men een bepaald huwelijk belangrijk vond.

Sinds de late Middeleeuwen worden schilden beschreven vanuit het oogpunt van de drager die het schild voor zich houdt. Voor alle duidelijkheid wordt ook wel gesproken van heraldisch links en – rechts. Het alliantiewapen Lomont-Buck toont aan de linkerzijde (heraldisch rechts) een *keper* (omgekeerde V) vergezeld van drie sterren (symbool van de menselijke lotsbestemming), waaronder een *wassenaar* (wassende maan). Een keper is bij uitstek het herautstuk dat ruimte openlaat voor kleine figuren. Als helmteken is eveneens een wassenaar afgebeeld. Dit betreft het familiewapen Von Lomont. Het wapen van Buck laat als herautstuk een zesstralige karbonkel zien; naar alle waarschijnlijkheid ontwikkeld uit de schildversterking (beslag) van de vroeg-heraldische tijd. Als helmteken twee buffelhoorns.

Omdat het een alliantiewapen betreft en derhalve ook twee helmen zijn toegevoegd, worden deze uit 'hoffelijkheid' naar elkaar toegewend (*courtoisie*). Hierdoor wordt voorkomen dat de wapens elkaar de spreekwoordelijke rug zouden toekeren. Dit type helm, een *traliehelm* (met grote gezichtsopening) kreeg een nagenoeg ceremoniële betekenis als hoofdtooi, ter decoratie boven een schild. In de late Middeleeuwen speelde het schild immers nauwelijks nog een rol op het slagveld. Het decoratieve gebruik van de heraldiek paste goed binnen de middeleeuwse samenleving. Heraldische emblemen waren bij uitstek geschikt om naar iemands status en familiebanden te verwijzen.

Het is ook in dit verband dat onze kan een rol heeft gespeeld. Het lijkt aannemelijk dat aan het bezit van een kan met eigen familiewapen enige status kon worden ontleend. Deze fraai gedecoreerde kannen waren aantrekkelijk als exportartikel en zijn in grote delen van Europa verspreid. We kunnen ingenomen zijn met het feit dat een dergelijke kan in Amersfoort is teruggevonden en als 'bron' van informatie heeft kunnen dienen.